

Egy kis segítség a kollégáktól?

Glausius László³

Drámaóra-gyűjtemény (óratervek általános- és középiskolások számára). Szerkesztette: Püspöki Péter Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Drámapedagógiai és Színjátszó Műhely, Miskolc, 2000.

A Drámaóra-gyűjteményben tizennégy óravázlatot ad közre a szerkesztő. A kiadvány szerkezete átgondolt és áttekinthető. Tizennégy foglalkozásvázlatot olvashatunk, melyek közül „az első hét általános érvényű, elsősorban erkölcsi problémákat dolgoz fel”, míg a második hét konkrétan a magyar irodalom tananyagához kapcsolódik.

A két rész azonban nemcsak tematikájában különül el egymástól, hanem sajnos minőségében is. A magyar irodalomhoz kapcsolódó foglalkozástervek sokkal egyszerűbb gondolatmenet mentén haladnak kitűzött céljuk felé, sokkal konkrétabb (egyszerűbb) problémákat ragadnak meg, mégis (vagy talán éppen ezért) a teljesség érzetével töltik el az olvasót. Azaz, keveset markolnak, de azt meg is fogják. Ezen foglalkozások megoldják azt a nehéz problémát, hogy egy konkrétan megfogalmazott tananyagot nem csupán didaktikusan feldolgoznak, hanem a műfaj szabályainak megfelelően kiragadnak és megvizsgálják egy, az irodalmi anyaghoz kapcsolódó erkölcsi problémát. A tanulási terület és a fókusz kapcsolata majdnem mindegyik esetben vállalható, azaz nem erőltetett, nem csak tanári belemagyarázás: Szent Margit legendája – a családtól való elszakadás feldolgozása; A bodóközi vár mondája – a babona hatása a közösség tagjaira; Petőfi és Szendrey Júlia kapcsolata – mi készíteti Szendrey Júliát, hogy másfél évvel férje halála után újra férjhez menjen; A köszívű ember fiai – hogyan befolyásolják a személyes érzelmek egy Baradlay Jenő-típusú ember áldozatvállalását; Kosztolányi Furdés című novellája – hogyan befolyásolja Suhajda tettét a fia iránt érzett rejtett gyűlölete. E felsorolásból két foglalkozás maradt ki, más-más okból. Az Oidipusz című óra fókuszában álló kérdés („Miért viselkedik vakon Oidipusz, amikor szembesülnie kell véletlenül elkövetett bűnével?”) olyan méretű problémát vet fel, melyet véleményem szerint nem lehet egy drámaóra keretében az azt megillető alaposággal körüljárni. Szerintem jobb (ráadásul könnyebben megvalósítható) fókuszra kellett volna keresni e témához.

A másik óra Török László (Dafti) *Számvetés* című foglalkozása, melynek fókuszát maga a szerző sem tudta megfogalmazni, s csupán egy kérdőjelet írt a vázlat megfelelő rovatába. A Szilágyi Domokos verseire készült óra nem tanítási dráma, ezért kicsit kilóg a gyűjteményből, ám az ötletesség, ahogy megragadja a szerző számára érezhetően kedves témát („a számvető, létösszegző, értékfaggató sorshelyzetek körüljárása”), a kötet egyik gyöngyszemévé teszi. Kétkedve olvastam a vázlat elején, hogy az óra a felső tagozatosoktól kezdve felnőttéig bármilyen csoporttal működhet, igaz „más-más elvárásokkal, apró változtatásokkal”, a végére azonban be kellett látnom, a szerzőnek igaza van. Változatos és néhol meglepő gyakorlatokkal, konvenciókkal a pedagógusnak sikerül a saját személyes élményeit úgy átadnia, hogy közben minden játzó szert tehet ilyenekre. Szilágyi Domokos lírájából játékos könnyedséggel sikerül játszható, drámai szituációkat építeni, s azokkal dolgozni.

Az első hét, erkölcsi problémákat feldolgozó foglalkozás sem a témaválasztása miatt hagy kérdőjeleket az olvasóban, hisz mindegyik érdekesnek ígérkezik első látásra: pl. *Woodstock; A törpe királyfi* – előítéletek, másság, tolerancia; *Galaxis-2300* – az önfeláldozás és a bátorság határai, érdekek ütközése; *Nehéz nemet mondani* – drogreprevenció; *A zenekar* – döntéseink súlya; *Jelenetek egy házasságból* – párkapcsolattal járó felelősség. Ezen foglalkozások (főleg a másik héttel összehasonlítva) nem nyújtják a teljesség élményét. Ennek okaira az alábbiakban próbálok fényt deríteni.

Minden olyan kiadvány esetében, mely foglalkozásterveket, óravázlatokat közöl, alapvető kérdés, mi a szerkesztő célja. Az előszó így fogalmaz: „A BAZ Megyei Drámapedagógiai és Színjátszó Műhely Egyesület 1997-es megalakulásakor célul tűzte ki, hogy – többek közt – szakmai kiadványok megjelentetésével igyekszik segíteni a régióban dolgozó kollégák munkáját.” Ezt a célkitűzést, azaz a drámapedagógusok segítségét a kiadvány kétség kívül megvalósítja. A továbbiakban csupán azt vizsgálom, hogy ezt a segítséget maradéktalanul hasznosítani tudjuk-e.

A drámaóra-gyűjteményben közölt drámaórák mindegyike tartalmaz érdekes ötleteket, használható munkaformákat, ám mint komplex tanítási dráma csak kevés állja meg teljes egészében a helyét. Ez betudható a kisebb-nagyobb technikai hibáknak, illetve a játékok, munkaformák közlésének legtöbb esetben hiányos, pontatlan voltának. Néhány tervben szabatosan, pontosan közölt gyakorlatokkal találkozhatunk, kiegészítve a szük-

³ A szerző művelődésszervező, drámapedagógus, a Méta Kommunikációs Nevelési Kör tagja.

séges szerzői utasításokkal, néhány helyen viszont nem csak a kevésbé rutinos drámapedagógusok érezhetik zavarban magukat.

Ha csupán a technikai megvalósíthatóságot nézzük (időkeret, eszközök, a játszóknak a drámában való jártassága) valamennyi foglalkozás megvalósítható hagyományos iskolai keretek közt. Legtöbbjükhez nem kell más, mint csomagolópapír és filctoll, ám van néhány olyan terv, mely kifejezetten a tervet készítő drámatanár személyére, egyéniségére íródott. Ilyen például a *Nehéz nemet mondani* című drogprevenációs, vagy a *Woodstock* című foglalkozás. Az előbbi olyan alapos jártasságot kíván a tanártól a prevenció témakörében, mely sokakat visszarettenhet a kipróbálástól (nem a drogtól – a foglalkozásétól), a második pedig csak akkor működhet, ha a tanár megfelelő hitelességgel képes magára öltetni a hippi szerepét (ez ugyanis nem csak a nagyszámú jelmezen és kelléken múlik – ahogy ezt a terv sugallja).

Nehéz általánosságban értékelni a foglalkozásokat, mivel a részletekben rejlenek azok az okok, melyek miatt némelyiknek kérdésessé válik a megvalósíthatósága, némelyik pedig igazi közkinccsé válhat. Az alábbi négy pontba összefoglalva próbáltam néhány általánosan érvényes megállapítást tenni:

- a) **Szükség az időkeret a fókuszban álló problémák alapos körüljárásához.** Azáltal, hogy a foglalkozásokat a hagyományos iskolai időkeretbe integrálták, nyertünk ugyan a vámon, de számos esetben a kelleténél többet veszítettünk a révén. Például az időkeret szűkössége miatt felszínes marad a kontextusépítés a *Jelenetek egy házasságból* című foglalkozás esetében. A játszóknak szóbeli egyeztetés során megszerzett életrajzi adatokat rögzítenek (szerep a falon konvencióval), majd az esküvőt jelenítik meg (helyszíni közvetítéssel és táblákkal), végül a mézeshetek romantikus pillanatait játsszák el (lassított némajátékos jelenettel). Ennyi az, amiből meríthetnek a fiatalok egy olyan játék esetében, amikor a fókuszban egy megromlott házasság és egy születendő gyermek sorsa áll. Szerintem ez kevés, de legalábbis felszínes. Másik példám a *Szeptember végén* című foglalkozás. Mint leírtam, határozottan tetszik a tanulási területhez („Petőfi Sándor és Szendrey Júlia kapcsolata”) választott fókusz („Mi készítenek arra egy fiatalasszony – Szendrey Júliát –, hogy másfél év után, megcsalva férje és előző házassága emlékét, új életet kezdjen?”), mely a magyar-tanári koncepcióról is árulkodik. Mégis, amennyiben elfogadjuk ezeket, be kell látnunk, hogy sem egyik, sem másik kibontásához, megvalósításához nem elegendők a tervben leírt munkaformák.
- b) **Keveset játszanak a gyerekek.** Két oka is lehet annak, hogy egy ilyen jellegű kiadványban „biztonsági órák” szerepeljenek. Az egyik a hagyományos iskola kötött tanterve, tanmenete, az iskola által meghatározott időkeret. A másik hogy a foglalkozásterv bárki számára adaptálható legyen, azaz függetlenné váljon a terv készítőjének osztályától, csoportjától. E két okból következően a tervező drámapedagógusnak el kell érnie, hogy a lehető legkevesebb esetlegesség szerepeljen egy foglalkozástervben, ám nem szerencsés, hogy ezt úgy próbálja meg, hogy nem bízik sok mindent (eleget?) a játszóknak, a játékokra. A *Galaxis-2300* című foglalkozás sem hagy elég játékot a gyerekeknek: legtöbbször csak megbeszélik a döntési lehetőségeket. Az első játéklehetőségnél is csupán néhány gyerek játszhat (egy elég érdektelen, nehezen játszható jelenet, melyben „a résztvevők összegyűltek az úrhajó társalgójában szabadidőtöltés, évődés, beszélgetés” céljából. A többieknek csak a néző szerepe marad. Bár a későbbiekben előkerül ugyanez a forma oly módon, hogy a nézők fórum-színház jelleggel felkészíthetik a szereplőket, majd a játék végén gondolatkövetéssel reflektálhatnak a történetekre; itt, a játék ezen pontján még ez sem történik meg. Az osztály nagy részének az első 40-45 percen csupán a megbeszélések során jut módja befolyásolni a történetet.
- c) **Hasonló munkaformák gyakori alkalmazása.** A Drámaóra-gyűjtemény előszavában olvasható, hogy az óravázlatok magukon viselik a szerkesztő keze nyomát is. Persze ennek mértékét nem ismerhetjük, azt azonban nehéz nem észrevenni, hogy az alkotók igen hasonló gondolkodásmóddal közelítenek az általuk választott témák kidolgozásához, továbbá a tanítási dráma egyes szakaszaiban gyakran folyamodnak hasonló technikai megoldásokhoz is. Ez lehet éppen a szerkesztővel való folyamatos konzultáció hatása, vagy egy jól működő műhelymunka eredménye is, de mindenesetre néha már régi ismerősként köszönnek vissza a hasonló munkaformák, gyakorlatok a kiadvány legkülönbözőbb pontjain. A szerkesztő az előszóban büszkén összegzi (és egyben harangozza be) a konvenciókat, melyekkel majd a tervekben találkozni fogunk. A sokat ígérő felsorolás azonban nem váltotta be előzetes reményeimet, ugyanis a foglalkozások többsége a megszokott rutinszerű konvenciókat alkalmazza a tanítási dráma különböző szakaszaiban. A tervek némelyikében (a szerkesztő szavait idézve:) „azonban akad néhány, amelyik egyéni találmány, vagy egy-egy ismert forma módosítása, összevonása”. Ezeknek megismerése valóban hasznos lehet a gyakran csupán a rutin-konvenciókat használó kollégák számára. Például egyik kedvenc óratervemben, Török László (Dafti) már korábban dicsért *Számvetés* című foglalkozásában található a „revü” elnevezésű konvenció, mely egyesíti a

tabló, az improvizáció, és a hangaláfestés elemeit; vagy Tóth Józsefné *Pettyetlen Katicájában* a „pletyka” volt kifejezetten jó megoldás.

- d) **Foglalkozások alsósoknak.** Kevesebb a kicsiknek szóló foglalkozás: négy alsósokkal is játszó órát olvastam a gyűjteményben. (Bár A bodókői vár mondája a szerző szerint 12-13 éveseknek készült, szerintem egészen apró változtatásokkal már a 9-10 évesekkel is működhet.) Három közülük kifejezetten jó munka. Nincs bennük megdöbbenő formai bravúr, vagy forradalmi újítás egyszerűen csak jól, hiba nélkül megírt foglalkozások. A *Pettyetlen Katicában* tetszett a fórum-színház egyszerűsített, egész kicsikkel is könnyen játszható változata; Mind ebben az órában, mind a Gályászné Pap Zsuzsa által írt *Szent Margit legendájában* és a Szaváné Fábíán Ildikó által írt *A bodókői vár kincsében* (néhány nagyoknak szóló órával ellentétben) pontosan megtervezettek a tanári szerepbelépések, jók a tanári szerepek. Mindhárom órában könnyen követhető egyszerű történet mentén, szinte észrevétlenül jutunk el a komoly erkölcsi problémákhoz.

Összegzésképpen megpróbálok felelni a korábban feltett kérdésekre, miszerint maradéktalanul eleget tesz-e a kiadvány az előszóban meghirdetett céljának. Nem. Nem maradéktalanul. Lehetne sokkal nagyobb a drámapedagógusoknak nyújtott segítség határfoka, ám mindenképpen lapozzák át a Drámaóra-gyűjteményt, mert biztos vagyok benne, hogy az általam külön kiemelt foglalkozásokon kívül is fognak kincseket találni.

Egy régi levélből:

Kedves X. Y.!

Az óravázlatokban megtalálhatók mindazok a jegyzetek (kézírással, de remélem, olvashatóan) amelyek a kiadásra javasolt óratervek javításához valamelyest irányt mutathatnak. A 16 tervezet fele üti meg azt a szintet, ami a közölhetőség minimuma.

A „feltétlenül ki kellene adni” kategóriába szerintem (jelen állapotában) egyetlen óraterv sem tartozik – talán egyedül a többiektől eltérő műfajú gyakorlatsor emelkedik ki (nem tanítási dráma, de ez műfaji kérdés, s nem értékítélet!).

Néhány gyakran vagy általában érvényes, a gépelt változatokban egyébként szereplő jegyzetet külön is kiemelnék:

- *Az eredeti anyagok fejléce több olyan rovatot tartalmaz, amely a majdani megvalósítók számára fontos információkkal szolgál. Ezek hiányoznak a gépelt változatokból (pl. életkor, időtartam, tér, kellékek stb.). Pótolni kellene (minden esetben) egységes rovatrendszerral.*
- *Sok vázlatban hiányos a kontextusépítés. Ez eleve meghatározza (korlátozza!) a későbbi munka mélységét. Gyakori, hogy óra végén is csak a szerepítők szintjén lehet gondolkodni a kidolgozatlan figurák miatt.*
- *Gyakori hibának számít, hogy a tervező tanár kevés információt ad meg, s mindent a nulláról kiindulva próbál (várhatóan széttartó vitákban) egyeztetni. A „mit kell megmondani, s mit közösen kidolgozni” kérdésre adandó válasz nem könnyű, de alapvető ismeret egy drámatanár részéről.*
- ***Sok az olyan formai megoldás, amely leválik a tartalomról.** Külsődlegessé válnak emiatt a „formai bűvészkedések”, vagyis a konvenció nem felel meg annak a pillanatnak, amikor alkalmazzák. Azt éreztem (az anyagot olvasva majdnem végig!), hogy a tervezők gondolkodásában nem a drámai szükségszerűség diktál, hanem az, hogy láttunk ilyen-olyan formákat működésben, „hát akkor tegyük bele az óratervebe”.*
- *Gyakori, hogy a drámaiság helyett valamiféle epikus terjengősség (időnként dekoratívnak tűnő színházias formákba öltöztetve) és ezzel együtt a kidolgozatlanság ad felületes (és terjedelmes) munkát...*
- *Az órák vége gyakran hirtelen, váratlan, s persze korai: vagyis a drámai helyzet alapos vizsgálata helyett jön a mesterséges lezárás.*

(...)

Egyrészt kevésnek vélem az anyagot egy könyvhöz, másrészt kellene néhány olyan óra, amely „elviszi”, „eladja” a kötetet. Ezek hiányában a középszer, a szürkeséget tesszük közzé – erre napjaink szakirodalmi ellátottságában véleményem szerint semmi szükség nincs (óvodapedagógusok kivételével mindenki bőven találhat a hazai szakirodalomban olyan vázlatot, amely szaktárgyi órán vagy drámaórán játszható).

További jó munkát kívánva üdvözöl:

Y. Z.